

PROCESINIAI BANKROTO BYLŲ NAGRINĖJIMO YPATUMAI

Doktorantas Rimvydas Norkus

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 93
Elektroninis paštas rnorkus@lvat.lt

Pateikta 2004 m. kovo 10 d.

Parengta spausdinti 2004 m. rugsėjo 1 d.

Pagrindinės sąvokos: bankrotas, bankroto procesas.

S a n t r a u k a

Straipsnyje analizuojami kai kurie procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai. Autorius aptaria procesinę bankroto bylų specifiką sąlygojančias priežastis ir konstatuoja, jog šią specifiką daugeliu atvejų lemia pati bankroto instituto paskirtis. Aptariama galimybė bankroto bylose taikyti kai kurias naujas ar iš esmės reformuotas civilinio proceso teisės taisykles: sprendimo priėmimą už akių, pasirengimo nagrinėti bylą stadiją.

Didžiausias dėmesys straipsnyje skiriamas bankroto byloje dalyvaujančių asmenų procesinės padėties ir jų įstojimo į bylą analizei: aptariamas teisinis reglamentavimas, susiklosčiusi teismų praktika ir pateikiami pasiūlymai, kaip ją tobulinti.

Straipsnyje nagrinėjamos ir kai kurios įmonių bankroto įstatymo naujovės bei teismų praktikoje suformuluotos taisyklės, pavyzdžiui, draudimas sudaryti taikos sutartį bankroto bylos iškėlimo stadijoje.

Civilinio proceso teisė, universali teisės šaka [1, p. 24], yra skirta byloms, kylančioms iš pačių įvairiausių privatinų teisinių santykių, nagrinėti. 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) [2] 1 straipsnio 1 dalis įteisina kodekso taikymą nagrinėjant civilines, darbo, šeimos, intelektinės nuosavybės, bankroto, restruktūrizavimo bylas bei kitas bylas, kylančias iš privatinų teisinių santykių. Kartu Kodeksas numato, jog kai kurių rūšių bylų nagrinėjimo ypatumus gali nustatyti kiti Lietuvos Respublikos įstatymai. Galiojantis įmonių bankroto įstatymas [3] (toliau – ĮBĮ), be materialinio teisinio reglamentavimo, įtvirtina ir nemažai procesinių teisinių nuostatų, kurios taikytinos nagrinėjant bankroto bylas teismuose. Kartu neišvengiamai susiduriama su šių teisės aktų santykio problema, kurią bandoma analizuoti šiame straipsnyje.

Naudojant sisteminės teisinės analizės, istorinį ir lyginamąjį metodus, straipsnyje siekiama išanalizuoti kai kuriuos bankroto bylų nagrinėjimo procesinius ypatumus. Šių bylų nagrinėjimas išsiskiria procesine specifika, todėl pirmiausia tikslinga trumpai aptarti tokią specifiką lemiančias aplinkybes.

Didelis bankroto bylų skaičius¹ sąlygoja tai, jog greta teisinio reglamentavimo svarbiu teisės šaltiniu, susijusiu su bankrotu, tampa teismų praktika. Straipsnyje aptariamos kai kurios teismų praktikoje suformuluotos teisės taikymo ir aiškinimo taisyklės bei jų santykis su įsigaliojusiu naujuoju CPK.

Procesinę bankroto bylų specifiką lemiančios priežastys

Bankroto bylų nagrinėjimas išsiskiria bene didžiausiomis procesinėmis ypatybėmis iš visų civilinio proceso tvarka nagrinėjamų ginčo bylų. Tai visiškai suprantama. Pirmiausia, nagrinėjant tokias bylas, pastebimas ypač glaudus materialinės ir proceso teisės ryšys. Bankroto instituto paskirtį gerai atskleidžia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 33 aprobuota Teismų praktikos, susidariusios nagrinėjant bankroto bylas, iškeltas, remiantis 1997 m. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymu, apibendrinimo apžvalga: „Bankroto instituto paskirtis yra apsaugoti pirmiausia nemokaus skolininko, nebegalinčio tinkamai įvykdyti savo įsipareigojimus, kreditorių teises ir interesus. Bankroto procedūra siekiama patenkinti ne pavienių kreditorių, žinančių apie sunkią skolininko finansinę padėtį, o visų kreditorių interesus, tuo tikslu išviešinant nemokaus skolininko turimas skolas ir finansines galimybes joms padengti bei sudarant sąlygas visiems esantiems kreditoriams patenkinti savo reikalavimus iš bankrutuojančiai įmonei priklausančio turto“ [4, p. 306]. Taigi teisminis bankroto procesas pirmiausia yra skirtas visų kreditorių reikalavimų proporcingam patenkinimui užtikrinti (lot. *par conditio creditorum*), todėl ir procesinių nuostatų, reglamentuojančių bankroto bylų nagrinėjimą, paskirtis daugeliu atvejų yra užtikrinti kreditorių lygiateisiškumo principo apsaugą, sudarant galimybes visiems kreditoriams sužinoti apie bankroto bylos iškėlimą skolininkui, pareikšti savo reikalavimą bankrutuojančiai įmonei ir kartu aktyviai dalyvauti teisme bei įrodyti to reikalavimo pagrįstumą.

Savo prigimtimi ir paskirtimi bankroto bylų nagrinėjimas yra glaudžiai susijęs ne tik su civilinio proceso teisės pošakiu, skirtu kreditoriaus reikalavimo pagrįstumui nustatyti („tiriamasis procesas“), bet ir su priverstinio vykdymo procesu. Iš esmės ir bankroto, ir priverstinio vykdymo atvejais prievarta yra apribojamos prievolės neįvykdžiusio skolininko turtinės teisės, kad būtų patenkintas kreditoriaus reikalavimas. Vienintelis principinis skirtumas tarp įprastinio priverstinio vykdymo proceso ir bankroto proceso yra toks: priverstinis vykdymas įprastine tvarka yra *individualus*. Išieškotojas, turėdamas vykdomąjį dokumentą, kreipiasi į antstolį, kad atliktų išieškojimą iš skolininko turto, o kiti kreditoriai, neturintys vykdomojo dokumento, priverstiniame vykdyme nedalyvauja (CPK 650 str.). Be to, įprastinis priverstinis vykdymas apima tik atskirus skolininko turto objektus, į kuriuos nukreipiamas išieškojimas, ir išieškoma tik tiek, kiek reikia reikalavimams patenkinti (CPK 664–665 str.). Bankroto procese, priešingai, galioja vadinamasis *visuotinio vykdymo principas* (vok. *Gesamtvollstreckung*) [5, p. 275], kuriame dalyvauja ir kreditoriai, turintys teismo ar kitos institucijos išduotą vykdomąjį dokumentą, ir dokumento neturintys kreditoriai, o išieškojimas yra nukreipiamas į visą be išimties bankrutuojančios įmonės turtą (ĮBĮ 21 str. 1 d. 1 p., 16 str., 33 str. 1 d.).

Iškėlus įmonei bankroto bylą, skolininkas (bankrutuojanti įmonė) praranda galimybę disponuoti savo turtu ir savarankiškai dalyvauti ūkiniuose, komerciniuose bei kituose teisiniuose santykiuose, t. y. praranda ir materialinį, ir procesinį veiksnumą, o vietoj bankrutuojančios įmonės tai daro teismo paskirtas administratorius (ĮBĮ 10 str. 7 d. 1 p., 14 str. 1 d. 1 p.). Bankroto bylos iškėlimas įmonei skolininkei sukelia labai sunkių padarinių, todėl yra būtina, kad bankroto bylos būtų keliamos tik visapusiškai išsiaiškinus visas teisiškai reikšmingas aplinkybes ir įsitikinus tokių bylų kėlimo būtinybe bei nustačius bankroto bylų iškėlimo sąlygas (ĮBĮ 10 str. 5 d.). Tai vėlgi lemia teisėjo aktyvumą procese bei procesinę bankroto bylų nagrinėjimo specifiką.

¹ 2003 m. spalio 31 d. teisminės ir neteisminės bankroto procedūros buvo vykdomos 1349 įmonėse (<http://www.ekm.lt/index.php/lt/Apie/Organizacijos/bankroto/> [prisijungimo laikas – 2003 m. spalio 31 d., 10 val.]).

Antra priežastis, lemianti didelę bankroto bylų procesinę specifiką, yra ta, kad, be CPK, šių bylų procesą reglamentuoja ir kitas teisės aktas – Įmonių bankroto įstatymas, o specifinių įmonių rūšių procesą – ir kiti jų veiklą reglamentuojantys įstatymai: Komercinių bankų įstatymas, Draudimo įstatymas ir kt. Dėl to neišvengiamai susiduriama su tam tikrais neatitikimais ar net prieštaravimais tarp minėtų norminių aktų. Jiems spręsti turėtų būti pasitelkiamos ne tik CPK 1 straipsnyje įteisintos kolizinės normos, bet ir bankroto instituto paskirtį atskleidžiantys principai.

Trečia bankroto bylų nagrinėjimo specifiką sąlygojanti priežastis yra bankroto bylose dalyvaujančių asmenų gausa. Dėl šios priežasties įstatymų leidėjas buvo priverstas ieškoti būdų, leidžiančių užtikrinti operatyvų tokių bylų nagrinėjimą, ir kartu apsaugoti visų bankrutuojančios įmonės kreditorių interesus. Todėl nemažai „nukrypimų“ nuo bendrosios ginčo teisenos tvarkos bankroto bylose gali būti paaiškinta būtent dideliu byloje dalyvaujančių asmenų skaičiumi. Pavyzdžiui, ĮBĮ 26 straipsnio 4 dalis kitaip, nei yra nustatyta bendrojoje ginčo teisejoje, nustato bendrą rašytinio proceso principą, taikoma tvirtinant kreditorių reikalavimus. Šis principas gali būti pakeičiamas žodiniu procesu tik gavus suinteresuotų asmenų prašymą arba jeigu administratorius pareikštą reikalavimą ginčija, o nagrinėjant bylas įprasta tvarka pirmosios instancijos teisme, kaip bendra taisyklė vyrauja žodiškumo principas (CPK 235 str. 2 d., 4 d.).

Taigi jau iš minėtų bankroto bylų procesines ypatybes sąlygojančių aplinkybių matyti, kad bankroto bylose aiškiai išryškėja viešasis interesas ir būtinybė jį ginti procese. Pirmiausia tai pasakytina apie finansinių sunkumų turinčios įmonės kreditorius, kurių reikalavimai gali likti nepatenkinti, jei laiku nebus imtasi priemonių nušalinti nuo įmonės skolininkės valdymo jos valdymo organus ir užtikrinti likusio šios įmonės turto apsaugą. Kita vertus, ne mažiau svarbu apsaugoti ir pačios finansinių įsipareigojimų nevykdančios skolininkės interesus, kad bankroto byla nebūtų iškelta nepagrįstai, siekiant suvesti sąskaitas ar pašalinti konkurentą, nes valstybė ir visuomenė turėtų būti suinteresuotos išsaugoti kiekvieną ūkio subjektą, kartu ir mokesčių mokėtoją bei darbdavį. Be to, bankroto bylose reikia užtikrinti vienu kreditorių teisių ir interesų apsaugą prieš kitus kreditorius ir proporcingą jų reikalavimų patenkinimą, laikantis ĮBĮ 35 straipsnyje nustatytos kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės. Būtent visų šių interesų pusiausvyrai užtikrinti yra būtinas aktyvus teismo vaidmuo procese. Tai akcentuoja ir Aukščiausiasis Teismas jau minėtame 2001 m. gruodžio 21 d. Senato nutarime Nr. 33 [4, p. 294]. Tai vėlgi lemia tam tikrą procesinę bankroto bylų nagrinėjimo specifiką.

Bankroto procesą reglamentuojančių teisės aktų santykis

Prieš pradėdant analizuoti praktinius bankroto bylų nagrinėjimo klausimus, tikslinga trumpai aptarti bankroto procesą reglamentuojančių teisės šaltinių sąveikos problematiką. ĮBĮ 10 straipsnio 1 dalis numato, kad bankroto bylos iškeliamos ir nagrinėjamos CPK nustatyta ginčo teisenos tvarka, išskyrus paties ĮBĮ nustatytas išimtis. Iš esmės tokią pačią taisyklę įtvirtina ir naujojo CPK 1 straipsnio 1 dalis, leidžianti bankroto bylų nagrinėjimo ypatumus nustatyti kituose įstatymuose. Minėtos teisės normos reiškia, jog keliant ir nagrinėjant bankroto bylas, taikomos CPK nuostatos, išskyrus atvejus, kai ĮBĮ nustato kitokias taisykles, o jei yra ĮBĮ nereglamentuoti procesiniai santykiai, turėtų būti taikomos visos bendrosios CPK normos. Tokią poziciją yra išsakęs ir Aukščiausiojo Teismo Senatas 2001 m. gruodžio 21 d. nutarime Nr. 33 [4, p. 292]. Vis dėlto įsigaliojus naujam CPK, mechaniskas minėtos taisyklės taikymas sukeltų nemažų problemų ir nebūtų suderinamas su bankroto instituto paskirtimi ir tikslais, nes įstatymų leidėjas, priėmęs naujį CPK, neskyrė pakankamo dėmesio ĮBĮ derinimui su pasikeitusiu bendroju civilinio proceso teisiniu reglamentavimu. Tai pasakytina apie kai kuriuos naujus ar iš esmės reformuotus mūsų šalies proceso teisės institutus: sprendimo priėmimą už akių, pasirengimo bylos nagrinėjimui stadiją ir kt.

Pavyzdžiui, jokių išimčių, draudžiančių priimti sprendimus už akių įmonių bankroto byloje, ĮBĮ nėra numatyta. Sprendimo už akių esmė yra ta, kad šalis, kuri be pateisinamų priežasčių nepalaiko savo reikalavimų ar atsikirtimų (nepateikia atsiliepimo į ieškinį, neatvyksta į teismo posėdį ar parengiamąjį posėdį), kitos šalies prašymu praranda galimybę išsakyti savo poziciją teisme (CPK 142 str. 4 d., 230 str. 2 d., 285 str. 1 d.), pateikti ją pagrindžiančius įrodymus, nes tokiu atveju bylos nagrinėjimas baigiamas priėmus sprendimą už akių, remiantis tik byloje pateiktais įrodymais (CPK 285 str. 2 d.). Aišku, taip užkertamas kelias šaliai, pažeidžiančiai pareigą rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu (CPK 7 str. 2 d.), vilkinti procesą, gaišinti kitų proceso dalyvių bei teismo laiką, didinti bylinėjimosi išlaidas. Tačiau taip pat svarbu turėti omenyje, kad pagal CPK 285 straipsnio 2 dalį, sprendimas už akių turėtų būti priimamas byloje esančius įrodymus įvertinus vien formaliai, nepasisakius dėl jų tikrumo, įrodomosios vertės, santykio su kitais galimais pateikti įrodymais, t. y. be išsamaus ir visapusiško šių įrodymų bei kitų bylos aplinkybių vertinimo [6]. Formaliai taikant ĮBĮ 10 straipsnio 1 dalies ir CPK 1 straipsnio 1 dalies nuostatas, bankroto bylos galėtų būti keliamos vien todėl, kad atsakovas laiku nepateikė atsiliepimo į pareškimą dėl bankroto bylos iškėlimo arba neatvyko į teismo posėdį, kuriame sprendžiamas bankroto bylos iškėlimo klausimas. ĮBĮ nesant jokių išimčių dėl sprendimo už akių priėmimo galimybės bankroto byloje, tik formaliai įvertinus įrodymus galėtų būti tvirtinami kreditorių finansiniai reikalavimai bankrutuojančiai įmonei (ĮBĮ 26 str.), priimamas sprendimas dėl įmonės pabaigos (ĮBĮ 31 str. 4 d.) bei sprendžiami kiti klausimai. Akivaizdu, jog tokia pozicija nebūtų suderinama su reikalavimu ginti viešąjį interesą bankroto byloje, saugoti ir kreditorių, ir įmonės, kuriai prašoma iškelti bankroto bylą, interesus, todėl byloje dalyvaujančių asmenų pasyvumas bankroto byloje neturėtų sukelti tokių procesinių padarinių, kokie kyla nagrinėjant bylas įprasta tvarka. Tokią išvadą pagrindžia ir naujasis CPK, kurio nuostatos draudžia priimti sprendimą už akių, nagrinėjant bylas, kylančias iš šeimos teisinių santykių (CPK 378 str.), bei ypatingos teisenos bylas (443 str. 9 d.), t. y. tas bylas, kurios išsiskiria būtinumu papildomomis priemonėmis ginti viešąjį interesą procese.

Ryškaus viešojo intereso buvimas bankroto byloje nekelia abejonų, todėl, atsižvelgdami į bankroto instituto tikslus, principus, teismai turėtų atsisakyti bankroto byloje priimti sprendimus (nutartis) už akių ir taikyti kitas priemones, CPK numatytas už byloje dalyvaujančių asmenų neatvykimą į teismo posėdį ar kitokį pasyvumą (CPK 246 str.), nors ĮBĮ ir nėra numatyta jokių sprendimų už akių draudžiančių priimti procesinių nuostatų. Be abejo, derindamas ĮBĮ su pasikeitusiu procesiniu teisiniu reglamentavimu, įstatymų leidėjas turėtų aiškiai įteisinti draudimą priimti sprendimus už akių įmonių bankroto byloje.

Sistemiškai tokiose byloje reikėtų taikyti ir pasirengimo bylų nagrinėjimui stadiją reglamentuojančias teisės normas. Procesą pirmosios instancijos teisme reglamentuojančios CPK nuostatos numato du pasirengimo nagrinėti bylą būdus. Ruoštis nagrinėti bylą teisme galima arba paruošiamųjų dokumentų būdu (CPK 227 str.), arba parengiamajame teismo posėdyje (CPK 228 str.) – galimybė kombinuoti abu šiuos būdus bendrojoje ginčo teiseje tiesiogiai nėra numatyta. ĮBĮ 9 straipsnio 2 dalis išvardija pavyzdinį sąrašą veiksmų, kuriuos galėtų atlikti teismas, rengdamasis bankroto bylos nagrinėjimui, tačiau kokiu būdu gali būti ruošiamasi nagrinėti tokias bylas, ĮBĮ nereglamentuoja. Remiantis ĮBĮ 10 straipsnio 1 dalyje nustatyta taisykle¹, būtų galima teigti, kad ir rengdamasis nagrinėti bankroto bylas, teismas turėtų griežtai rinktis tarp vieno iš dviejų CPK numatytų pasirengimo nagrinėti bylą būdų. Tačiau atsižvelgiant į bankroto bylų specifiką ir pasirengimo nagrinėti bylą stadijoje atliktinus veiksmus (ĮBĮ 9 str. 2 d.), teismas neturėtų būti varžomas CPK įteisintais rengimosi nagrinėti bylą būdais ir turėtų turėti galimybę šiuos būdus derinti, atsižvelgdamas į konkrečios bylos specifiką, t. y. ir įpareigodamas šalis pagrįsti savo poziciją paruošiamuosiuose dokumentuose, ir šaukdamas parengiamąjį teismo posėdį (pvz., tam, kad būtų apklaustas įmonės savininkas, valdybos nariai, vadovas, buhalteris, kreditoriai – ĮBĮ 9 str. 2 d. 2–3 p.). Be to, net

¹ Bankroto bylos iškeliama ir nagrinėjama CPK nustatyta ginčo teisenos tvarka, išskyrus paties ĮBĮ nustatytas išimtis.

ir pasirinkus konkretų CPK numatytą pasirengimo nagrinėti bylą būdą, reikia turėti omenyje tai, kad ĮBĮ 9 straipsnio 4 dalis įpareigoja teismą bankroto bylą iškelti arba atsisakyti kelti ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo pareiškimo gavimo dienos. Šis terminas tik išimtiniais atvejais gali būti pratęstas dar vienu mėnesiu. Taigi pasirengimo nagrinėti bankroto bylą stadija, pagal bendrą taisyklę, neturėtų trukti ilgiau kaip vieną mėnesį. Į tai teismui būtina atsižvelgti nustatant parengiamojo teismo posėdžio datą (CPK 228 str. 2 d.) arba paruošiamųjų dokumentų pateikimo terminus (CPK 227 str. 2 d.).

Deja, CPK ir ĮBĮ santykį ne visada teisingai pavyksta atskleisti ir teismų praktikai. Pa-nagrinėjime šį klausimą, aptardami šalių galimybę sudaryti taikos sutartį bankroto bylos iš-kėlimo stadijoje.

Naujojo CPK bendra taisyklė skatina taikų šalių susitarimą visose proceso stadijose (CPK 42 str. 1 d., 140 str. 3 d., 159 str. 1 d., 231 str. 1 d., 249 str. 1 d.). Tai suprantama: iš-sprendus bylą taikos sutartimi, išsaugoma galimybė atkurti ne tik teisinę, bet ir socialinę taiką, todėl kiekvienas imperatyvioms įstatymų normoms ir viešajam interesui neprieštarau-jantis taikus susitarimas turėtų būti skatinamas. Tačiau Aukščiausiasis Teismas 2003 m. bir-želio 30 d. konsultacijoje [7, p. 273] į klausimą, ar gali teismas patvirtinti taikos sutartį bank-roto bylos iškėlimo stadijoje, atsakė neigiamai. Pagrįsdamas atsakymą, Aukščiausiasis Tei-smas nurodė tokius argumentus:

1. Pagal ĮBĮ 28 straipsnio 3 dalį, taikos sutartis gali būti sudaroma bet kuriuo bankroto proceso metu iki nutarties likviduoti įmonę dėl bankroto įsiteisėjimo dienos. Teismo vyk-domų įmonės bankroto procedūrų atveju įmonės bankroto procesas prasideda tada, kai tei-smas priima nutartį iškelti bankroto bylą. Vadinasi, taikos sutarties sudarymas galimas tik teismui iškėlus bankroto bylą, t. y. pradėjus bankroto procedūras.

2. ĮBĮ 28 straipsnio 2 dalis nustato, kad taikos sutartį pasirašo visi kreditoriai, kurių rei-kalavimai per bankroto procesą iki taikos sutarties pasirašymo liko nepatenkinti, arba jų įga-liotas atstovas ir administratorius. Ir įmonės administratorius skiriamas, ir kreditorių reikala-vimai tvirtinami tik po bankroto bylos iškėlimo, todėl kol byloje šie subjektai neegzistuoja, tol ir taikos sutarties tvirtinimas yra negalimas.

3. Pasirašyta taikos sutartis sukelia teises pasekmes tik tada, jeigu įsiteisėja teismo nutartis, kuria ši sutartis patvirtinama (ĮBĮ 29 str. 3 d.). Patvirtindamas taikos sutartį, teismas ta pačia nutartimi bankroto bylą nutraukia (ĮBĮ 27 str. 1 d. 3 p., 29 str. 4–5 d.). Taigi taikos sutarties patvirtinimas yra ne pagrindas atsisakyti kelti bankroto bylą, o pagrindas iškeltą bankroto bylą baigti ją nutraukiant.

Manau, tokia pozicija remiasi pernelyg formaliu ĮBĮ taikymu ir neatsižvelgiama į bank-roto procesą reglamentuojančių šaltinių – CPK ir ĮBĮ – santykį.

Iš tiesų ĮBĮ reglamentuoja taikos sutarties sudarymą bankroto procese (ĮBĮ šeštasis skirsnis), tai teisingai pabrėžė ir Aukščiausiasis Teismas, tačiau taikos sutarties reglamenta-vimas įmonių bankroto įstatyme dar nėra pagrindas teigti, kad tokiu atveju reikšmės netenka bendrosios su taikos sutarties institutu susijusios CPK nuostatos. Pagal ĮBĮ šeštąjį skirsnį, taikos sutartį bankroto byloje turi pasirašyti visi kreditoriai, kurių reikalavimai per bankroto procesą iki taikos sutarties pasirašymo dienos liko nepatenkinti, ir administratorius (ĮBĮ 28 str. 2 d.) – subjektai, byloje atsirandantys tik po nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo. Tačiau minėtoje konsultacijoje, nurodant šias ĮBĮ nuostatas, nėra atsižvelgiama į tai, kad bankroto byla įmonei dar nėra iškelta. Pirmosios instancijos teisme yra nagrinėjama civilinė byla, kuri prasideda, kai teismas rezoliucija priima ieškinį (CPK 137 str. 1 d.). Toje civilinėje byloje dar tik bus svarstomas bankroto bylos iškėlimo atsakovui klausimas. Kai yra iškelta civilinė byla, pagal bendrąsias CPK įteisintas ginčo teisenos nuostatas, kiekvienoje proceso stadijoje šalys gali baigti bylą taikos sutartimi (CPK 140 str. 3 d.).

Sisteminis ĮBĮ aiškinimas leidžia pagrįstai manyti, kad ĮBĮ nustatytos taikos sutarties sudarymo sąlygos taikytinos tik po bankroto bylos iškėlimo įmonei – tą pabrėžė ir Aukščiau-siasis Teismas, analizuodamas taikos sutartį turinčius pasirašyti subjektus bei bankroto by-los nutraukimą, įsiteisėjus teismo nutarčiai patvirtinti taikos sutartį. Vis dėlto aplinkybė, jog

ĮBĮ reglamentuoja taikos sutarties sudarymo galimybę po bankroto bylos iškėlimo, neduoda pagrindo teigti, jog bankroto bylos iškėlimo stadijoje draudžiama sudaryti taikos sutartį, vadovaujantis bendrosiomis CPK nuostatomis. Užbėgant už akių galimiems šios nuomonės oponentų teiginiams, kad tokiu taikos sutarties sudarymu gali būti pažeisti kitų įmonės kreditorių, kurie nėra ieškovai, interesai ir kad ĮBĮ įpareigoja taikos sutartį pasirašyti visus įmonės kreditorius, galima pabrėžti, jog civilinėje byloje, bankroto bylos iškėlimo stadijoje, kitų įmonės kreditorių dar nėra, ir nėra patvirtinti jokie jų finansiniai reikalavimai. Jeigu į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo kreipiasi įmonės kreditorius, bankroto bylos iškėlimas šioje stadijoje dar gali būti vertinamas kaip privatus šio kreditoriaus ir įmonės skolininkės reikalas, todėl šalys išsaugo tam tikras dispozityvumo principo (CPK 13 str.) joms suteikiamas teises, kartu ir teisę baigti bylą taikos sutartimi. Būtina pabrėžti, kad šalys taip užbaigtų ne bankroto bylą, nes tokia byla dar nėra iškelta, o tik civilinę bylą, kurioje bankroto byla galėtų būti keliami. Tik taip galima paaiškinti ĮBĮ 10 straipsnio 3 dalies 1 punkte nustatytą atsisakymo kelti bankroto bylą pagrindą – kai įmonė iki teismo nutarties iškelti bankroto bylą priėmimo patenkina kreditoriaus (kreditorių), kuris (kurie) kreipėsi teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, reikalavimus. ĮBĮ nereikalauja, jog atsisakant kelti bankroto bylą, būtų patenkinami visų žinomų įmonės kreditorių reikalavimai; kitaip yra, kai norima nutraukti jau iškeltą bankroto bylą, – tada bankrutuojanti įmonė privalo atsiskaityti su visais savo kreditoriais (ĮBĮ 27 str. 2 d.). Visų kreditorių dalyvavimas neturėtų būti būtinas ir sudarant taikos sutartį bankroto bylos iškėlimo stadijoje. Jeigu ĮBĮ leidžia nekelti bankroto bylos, kai įmonė skolininkė patenkina kreditoriaus reikalavimus (ĮBĮ 10 str. 3 d. 1 p.), kodėl neturėtų būti leidžiama šalims taikiai susitarti, pavyzdžiui, dėl skolininko prievolės kreditoriui įvykdymo išdėstymo?

Būtina atkreipti dėmesį ir į tikslą, dėl kurio kreditorius kreipėsi į teismą, prašydamas iškelti bankroto bylą įmonei skolininkei. Kreditoriaus reikalavimo iškelti bankroto bylą skolininkui negalima vertinti neįvertinus šio reikalavimo atsiradimo pagrindo. Nors pareiškimas teismui (CPK 135 str. 1 d. 4 p.) ir yra bankroto bylos iškėlimas, tačiau šį reikalavimą kreditorius kelia tik dėl neįvykdytų atsakovo įsipareigojimų. Kreipimasis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo turėtų būti traktuojamas kaip *ultima ratio*, skirta skolai iš įmonės skolininkės atgauti. Tokią poziciją pagrindžia ir gana griežta ĮBĮ nustatyta privaloma išankstinė ginčo nagrinėjimo ne teisme tvarka (ĮBĮ 6 str. 2 d.; Aukščiausiojo Teismo Senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. 33 3 p.). Reikalavimas iškelti bankroto bylą skolininkui neturėtų būti savitiksliis, nes kitaip tokį reikalavimą būtų galima vertinti kaip siekį pašalinti iš rinkos konkurentą arba sužlugdyti įmonę dėl kitų tikslų. Todėl jei skolininkas įvykdo prievolę kreditoriui iki bankroto bylos iškėlimo arba susitaria su kreditoriumi dėl tokios prievolės įvykdymo sąlygų, išnyksta ir pats kreditoriaus kreipimosi į teismą pagrindas – skolininko neįvykdytas įsipareigojimas, taigi bankroto byla nebeturėtų būti keliami. Sudarydamos taikos sutartį bankroto bylos iškėlimo stadijoje, šalys turėtų susitarti dėl skolininko įsipareigojimų kreditoriui įvykdymo sąlygų, o kreditorius turėtų atsisakyti reikalavimo kelti bankroto bylą atsakovui, tačiau šis atsisakymas būtų susijęs tik su konkrečiau įmonės skolininkės įsipareigojimo nevykdymu. Jei atsiranda naujų neįvykdytų įsipareigojimų, kreditoriui neužkertamas kelias reikalauti, kad būtų iškelta bankroto byla skolininkui, nes reikalavimas būtų grindžiamas remiantis kitu pagrindu – kitais neįvykdytais įsipareigojimais (CPK 135 str. 1 d. 2 p.). Tokiu taikos sutarties sudarymu nėra pažeidžiama ir kitų kreditorių teisė kreiptis į teismą ir reikalauti bankroto bylos iškėlimo tam pačiam skolininkui. Be to, teismui visada lieka galimybė atsisakyti tvirtinti imperatyvioms įstatymų nuostatomis ar viešajam interesui prieštaraujančią taikos sutartį (CPK 42 str. 2 d.), todėl nustatęs, jog taikos sutartimi gali būti pažeidžiami kitų potencialių įmonės kreditorių interesai, teismas turėtų atsisakyti tokią taikos sutartį tvirtinti. Tačiau ĮBĮ imperatyvaus draudimo sudaryti taikos sutartį bankroto bylos iškėlimo stadijoje nėra, o pateiktas sisteminis CPK ir ĮBĮ aiškinimas leidžia teigti, kad ir šioje stadijoje taikos sutarties sudarymas turėtų būti galimas. Atsižvelgiant į teigiamą socialinį taikos sutarčių efektą, toks aiškinimas galėtų prisidėti prie bankroto bylų skaičiaus mažinimo ir socialinės taikos visuomenėje atkūrimo.

Pateiktais pavyzdžiais norėta parodyti, kad įmonių bankroto procese į CPK ir ĮBĮ santykį reikia žvelgti remiantis bankroto instituto paskirtimi ir principais. Taikant kiekvieną procesinį institutą bankroto byloje, reikėtų atsižvelgti ne vien į tai, ar konkrečiu klausimu ĮBĮ nustato kitokį nei CPK teisinį reglamentavimą, bet ir į aplinkybę, ar toks taikymas neprieštaraus bankroto tikslams bei principams (pvz., kreditorių lygiateisiškumo principui) ir ar šiuo taikymu nebus pažeistos byloje dalyvaujančių asmenų teisės.

Kai kurie procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo aspektai

Bene daugiausia klausimų, sukeliančių ir nemenkų praktinių problemų, iškelia bankroto byloje dalyvaujančių asmenų procesinės padėties ir jų įstojimo į bylą problematika.

Iki 2003 m. sausio 1 d. galiojęs 1964 m. liepos 7 d. CPK išskyrė dvi į teismą dėl teisminės gynybos besikreipiančių subjektų procesines padėtis: pirmiausia ieškovai arba jų atstovai, besikreipiantys į teismą dėl jų teisių ar įstatymų saugomo intereso gynybos (1964 m. CPK 5 str. 1 d. 1 p.); antra, į teismą, siekdami apginti valstybei arba kitam asmeniui priklausančią teisę ar teisėtą interesą įstatymų numatytais atvejais, galėjo kreiptis ir kiti subjektai, nustatyti 1964 m. liepos 7 d. CPK 55 straipsnyje ir netaikomi ieškovais (CPK 30 str. 1 d.). Aukščiausiojo Teismo Senatas 2001 m. gruodžio 21 d. nutarime Nr. 33 nurodė, kad ieškovu bankroto byloje laikytinas kreditorius (kreditoriai), nesvarbu, ar jis (jie) pats (patys) pateikia pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo, ar bankroto bylą siūlo kelti Įmonių bankroto įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 2–3 punktuose nurodyti asmenys (įmonės savininkas, jos administracijos vadovas) ir to paties straipsnio 2 dalyje nurodyti asmenys (likviduojamos įmonės likvidatoriai), kurie pagal procesinę padėtį bankroto byloje atitinka CPK 55 straipsnio 1 dalyje išvardytus asmenis, nes Įmonių bankroto įstatymas numato jų teisę kreiptis į teismą su pareiškimu, kad būtų apgintos kreditorių ir kitų asmenų teisės ir teisėti interesai. Aukščiausiojo Teismo Senatas taip pat akcentavo, jog po bankroto bylos iškėlimo į bylą įstoje kreditoriai, jei teismas nutartimi patvirtina jų finansinius reikalavimus, pripažįstami trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų.

Dar galiojant 1964 m. CPK, buvo galima diskutuoti dėl šios Aukščiausiojo Teismo Senato pozicijos pagrįstumo. Pirmiausia trumpai paanalizuokime į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo besikreipiančio subjekto procesinę padėtį. Abejonių kelia tai, kad įmonės kreditoriai laikomi ieškovais tada, kai pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo paduoda įmonės savininkas, jos administracijos vadovas ar likvidatorius. Aukščiausiojo Teismo Senato nuomone, įmonės savininkas, jos administracijos vadovas ar likvidatorius visada į teismą kreipiasi ne dėl savo, o dėl kreditorių interesų.

Nors praktikoje minėti asmenys į teismą kreipiasi gana retai, nes jie nėra asmeniškai suinteresuoti nusišalinti nuo įmonės valdymo, tačiau dažniausia jų kreipimasi į teismą sąlygoja būtent siekis apsaugoti savo, o ne kreditorių interesus. Pavyzdžiui, kai nemoki įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo ir įmonės savininkas savo turtu asmeniškai atsako už įmonės įsipareigojimus, savininkas yra suinteresuotas, kad privalomi mokesčiai, įmokos už nevykdomus įsipareigojimus, mokėtinos palūkanos, netesybos nedidintų įmonės skolų [8, p. 62]. Be to, bankroto bylos iškėlimo stadijoje sunku nustatyti, kurio kreditoriaus interesus gindamas į teismą kreipiasi ĮBĮ 1 straipsnio 1 dalies 2–3 punktuose ar 2 dalyje nurodytas subjektas. ĮBĮ 7 straipsnio 1 dalis bei 8 straipsnio 2 dalis įpareigoja į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo besikreipiančius savininką, administracijos vadovą ar administratorių pridėti kreditorių sąrašus bei nurodyti įsipareigojimų jiems sumas, todėl visi šie kreditoriai turėtų būti laikomi ieškovais. Dėl to jau bankroto bylos iškėlimo stadijoje apygardų teismai gali susidurti su tūkstančiais kreditorių, užimančių ieškovų procesinę padėtį. Įsivaizduokime, jog į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo komerciniam bankui kreipiasi Lietuvos bankas ir prideda tūkstantinį indėlininkų sąrašą (Komercinių bankų įstatymo 45 str.). Praktiškai tokia byloje dalyvaujančių asmenų gausa neabejotinai sunkina bankroto bylos iškėlimo stadiją, nes kiekvienas ieškovu laikytinas kreditorius gali naudotis jam suteiktomis procesi-

nėmis teisėmis (CPK 42 str. 1 d.), kartu ir skųsti teismo nutartis, nors kol kas nėra aišku, ar visų kreditorių finansiniai reikalavimai bus patvirtinti. Svarbu taip pat tai, kad teismo nutartyje iškelti bankroto bylą turi būti nurodyta dalyvaujančių bankroto byloje asmenų procesinė padėtis (Aukščiausiojo Teismo Senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. 33 4 p. 4 d.). Taigi kai į teismą kreipiasi įmonės savininkas, administracijos vadovas ar likvidatorius, visi šioje stadijoje žinomi kreditoriai teismo nutartyje iškelti bankroto bylą įmonei aiškiai turėtų būti įvardijami kaip ieškovai. Aukščiausiojo Teismo Senato pozicija dėl kreditorių procesinės padėties iškelia tam tikrą diskusinį aspektą, susijusį su kita jau minėto Senato nutarimo nuostata, pagal kurią po bankroto bylos iškėlimo į bylą įstoję kreditoriai, teismui patvirtinus jų reikalavimus bankrutuojančiai įmonei, tampa trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų. Todėl tie patys kreditoriai, kurių materialinės teisės santykis su bankrutuojančia įmone gali būti visiškai toks pat, bankroto procese gali užimti skirtingą procesinę padėtį, atsižvelgiant į tai, ar savininkas, administracijos vadovas ar likvidatorius nurodė juos kaip kreditorius prie pareiškimo teismui pridėtuose dokumentuose, ar nenurodė. Tokia situacija gali suponuoti kreditorių procesinio lygiateisiškumo principo pažeidimą, kuris toliau bus nagrinėjamas šiek tiek plačiau.

Paskutinis aspektas, kuris yra itin svarbus, kalbant apie į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo besikreipiančio subjekto procesinę padėtį, yra tas, kad nuo Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimo Nr. 33 priėmimo 2001 m. gruodžio 21 d. pasikeitė civilinio proceso teisės teisinis reglamentavimas. Naujojo CPK 50 straipsnio 1 dalis asmenį, įstatymų numatytais atvejais besikreipiantį į teismą viešajam interesui ginti, laiko ieškovu ir nebesuteikia jam ypatingo procesinio statuso, skirtingai nei 1964 m. CPK. Todėl net jei pritariama Aukščiausiojo Teismo Senato pozicijai, kad [B] 5 straipsnio 1 dalies 2–3 punktuose bei 2 dalyje išvardyti subjektai į teismą visais atvejais kreipiasi gindami kreditorių, o ne savo interesus, pasikeitęs teisinis reglamentavimas iš esmės daro Aukščiausiojo Teismo praktiką dėl į teismą besikreipiančio subjekto procesinės padėties nebeaktualią. Įsigaliojus naujam CPK, kiekvienas asmuo, kuris kreipiasi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo įmonei, turėtų būti laikomas ieškovu, nesvarbu, ar jis yra kreditorius, ar įmonės savininkas, ar kitas asmuo, kuriam [B] bei kiti įstatymai suteikia teisę pareikšti tokį ieškinį.

Trumpai aptariant galimą procesinę kreditorių padėtį bankroto bylos iškėlimo stadijoje, galiojant naujam CPK, jeigu į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo kreipiasi įmonės savininkas, administracijos vadovas ar likvidatorius, reikia atkreipti dėmesį į CPK 49 straipsnio 3 dalį. Ši procesinė nuostata numato, kad jeigu pareikštas ieškinys viešajam interesui ginti yra susijęs su fizinių ar juridinių asmenų teisėmis, šie asmenys savo arba asmens, pareiškusio ieškinį, prašymu įtraukiami dalyvauti procese kaip tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, arba kaip bendraieškiai. Manau, jeigu į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo kreipiasi įmonės savininkas, administracijos vadovas ar likvidatorius, bankroto bylos iškėlimo stadijoje kreditorius į bylą tiksliau traukti kaip trečiuosius asmenis be savarankiškų reikalavimų. Yra dar viena aplinkybė, prieštaraujanti privalomam visų kreditorių, kaip bendraieškių, traukimui į bylą, sprendžiant bankroto bylos iškėlimo klausimą. Pati ieškovo procesinė padėtis lemia tai, kad ieškovas reiškia tam tikrą materialinį teisinį reikalavimą atsakovui ir siekia, kad pareikštas reikalavimas būtų patenkintas, nagrinėjamu atveju – siekia, kad būtų iškelta bankroto byla. Juk net trečiasis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų, negali veikti procese prieš šalies, kuriai jis atstovauja, interesus (CPK 47 str. 4 d.). Vis dėlto praktikoje kreditorių nuomonės dėl bankroto bylos iškėlimo dažniausia išsiskiria. Dalis kreditorių būna nepatenkinti bankroto bylos iškėlimu įmonei skolininkei ir siekia apskųsti nutartį, kuria remiantis tokia byla iškeliama. Taigi tokių kreditorių, kaip bendraieškių, įtraukimas į bylą būtų nepagrįstas nei teoriniu, nei praktiniu požiūriu.

Tačiau į bylą kaip tretieji asmenys be savarankiškų reikalavimų tokia tvarka turėtų būti įtraukiami ne visi žinomi įmonės kreditoriai, bet tik tie kreditoriai, kurie pareiškė pageidavimą įstoti į bylą bankroto bylos iškėlimo stadijoje. Privalomas visų kreditorių dalyvavimas byloje jau bankroto bylos iškėlimo stadijoje iškart sunkintų bylos nagrinėjimą dėl joje dalyvaujančių

asmenų gausos. Tokiai nuomonei pagrįsti galima surasti ir teorinį paaiškinimą: kreditorių suinteresuotumas dėl bylos baigties pasireiškia kaip siekis gauti savo reikalavimo patenkinimą iš bankrutuojančios įmonės turto, o bankroto bylos iškėlimas įmonei skolininkei teisiškai nėra susijęs su konkreto kreditoriaus reikalavimų tenkinimu: kreditorius ir toliau išsaugo reikalavimo teisę į įmonę, kreditoriaus reikalavimo pagrįstumas, keliant įmonei bankroto bylą, dažniausia nėra svarstomas. Todėl kai į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo kreipiasi įmonės savininkas, jos administracijos vadovas ar likvidatorius, bankroto bylos iškėlimo stadijoje kaip tretieji asmenys be savarankiškų reikalavimų turėtų būti įtraukiami ne visi kreditoriai, o tik tie kreditoriai, kurie siekia išdėstyti savo poziciją dėl bankroto bylos iškėlimo pagrįstumo. Kiti kreditoriai, kurių vienintelis tikslas – jų reikalavimų patenkinimas, bankroto bylos iškėlimo stadijoje dar galėtų nedalyvauti.

Galima būtų diskutuoti ir dėl kitos Aukščiausiojo Teismo Senato suformuluotos taisyklės, pagal kurią po bankroto bylos iškėlimo į bylą įstoję *kreditoriai, teismui nutartimi patvirtinus jų finansinius reikalavimus, skirtus bankrutuojančiai įmonei, pripažintini trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų*. Pagrindžiant tokią poziciją, nurodoma, kad kreditoriai į bylą įstojo turėdami tikslą ne siūlyti bankroto bylos iškėlimą atsakovui, o patenkinti savo finansinius reikalavimus skolininkui jau iškeltoje bankroto byloje, tačiau būtent dėl to svarstyta, ar taip į bylą įstoję kreditoriai neturėtų būti laikomi trečiaisiais asmenimis, pareiškiančiais savarankiškus reikalavimus. Aišku, jog šie kreditoriai neinicijavo bankroto bylos iškėlimo skolininkui, tačiau iškelus įmonei bankroto bylą, šis klausimas galutinai išsprendžiamas įsiteisėjusia teismo nutartimi ir toliau nebesvarstomas, tai yra nurodęs ir Aukščiausiasis Teismas [9]. Nuo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo teismo nagrinėjimo dalykas pasikeičia – juo tampa nebe bankroto bylos iškėlimas (šis klausimas jau išspręstas), o tolesnis bankroto procedūrų vykdymas, kad būtų patenkinti pareikšti kreditorių reikalavimai.

Savarankiškų reikalavimų nepareiškiančio trečiojo asmens dalyvavimo procese pagrindas – siekis padėti šaliai, su kuria jis dalyvauja, laimėti bylą ir taip išvengti savo materialios padėties pablogėjimo [10, p. 280], o kreditoriai bankroto byloje dalyvauja dėl kito tikslo – jie siekia, kad jų reikalavimas būtų maksimaliai patenkintas iš bankrutuojančios įmonės turto. Kiekvienas kreditorius bankroto byloje turi atskirą finansinį reikalavimą bankrutuojančiai įmonei (kitais žodžiais tariant, jis negalėtų būti laikomas kreditoriumi). Kiekvienas kreditorius taip pat turi teisę atsisakyti savo pareikšto reikalavimo – tada jis išbraukiamas iš kreditorių sąrašo (ĮBĮ 26 str. 1 d.) ir nebetenka byloje dalyvaujančio asmens statuso. Kaip savo reikalavimų galėtų atsisakyti trečiasis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų? Juk savarankiškų reikalavimų nepareiškiantis trečiasis asmuo jokių materialinio teisinio pobūdžio reikalavimų byloje negali turėti, vadinasi, jis neturi ir ko atsisakyti. Jis taip pat neturi procesinių teisių, kurias įstatymas suteikia trečiajam asmeniui, pareiškiančiam savarankiškus reikalavimus, taip pat jis negali pakeisti savo reikalavimo pagrindo, negali padidinti arba sumažinti savo reikalavimų, sudaryti taikos sutarties ir kt. (CPK 47 str. 2 d.). Vis dėlto sunku būtų ginčytis su tuo, kad kiekvienas kreditorius bankroto byloje atsakovui turi aiškiai apibrėžtą materialinį teisinį reikalavimą, kurio gali atsisakyti; kiekvienas kreditorius turi dalyvauti, kai bankroto byloje sudaroma taikos sutartis (ĮBĮ 28 str. 2 d.). Taigi manytina, kad Aukščiausiojo Teismo pozicija dėl kreditorių procesinės padėties bankroto byloje turėtų būti koreguojama, ir po bankroto bylos iškėlimo į bylą įstoję kreditoriai turėtų būti laikomi trečiaisiais asmenimis, pareiškiančiais savarankiškus reikalavimus.

Nemažai praktinių problemų kelia kreditorių įstojimo į bankroto bylą momentas – Aukščiausiojo Teismo Senatas nurodė, jog kreditoriai trečiųjų asmenų teises įgyja tik nuo teismo nutarties, kuria išspręstas jų reikalavimų įtraukimo į kreditorių reikalavimų sąrašą klausimas, priėmimo dienos. Tokios praktikos Aukščiausiasis Teismas nuosekliai laikosi ir daugelyje savo nutarčių [11]. Problema iškyta tada, kai kreditorių finansinius reikalavimus teismas tvirtina ne viena nutartimi, o keliomis nutartimis. Dažniausiai pirmiausia teismas patvirtina tų kreditorių finansinius reikalavimus, kurių bankrutuojančios įmonės administratorius ginčijama. Administratoriaus ginčijamus finansinius reikalavimus teismas tvirtina vėlesnėmis

nutartimis, ir tai visiškai suprantama – nustatyti, ar kreditoriaus reikalavimas yra pagrįstas, reikia daugiau laiko (atsiranda būtinybė įrodinėti kreditorių reikalavimų pagrįstumą), nei patvirtinti tiesiog neginčijamus reikalavimus. Be to, administratoriaus ginčijamų kreditorių reikalavimų tvirtinimo klausimą teismas sprendžia žodinio proceso tvarka, o administratoriaus neginčijami reikalavimai paprastai tvirtinami rašytinio proceso tvarka (ĮBĮ 26 str. 4 d.). Vis dėlto ši situacija gali suponuoti kreditorių lygiateisiškumo principo pažeidimą – kreditoriai, kurių reikalavimai patvirtinami, tampa byloje dalyvaujančiais asmenimis ir įgyja visas procesines byloje dalyvaujančio asmens teises (CPK 42 str.), taip pat ir teisę dalyvauti kreditorių susirinkimuose ir turėti sprendžiamąjį balsą (ĮBĮ 21 str. 1 d. 3 p.). Kiti kreditoriai, kurių reikalavimus administratorius pagrįstai ar nepagrįstai ginčija, byloje dalyvaujančiais asmenimis gali tapti daug vėliau, nors kreditorių susirinkime jau gali būti priimti esminiai, tolesniam įmonės likimui reikšmingi sprendimai, tiesiogiai lemiantys galimybę patenkinti kreditorių reikalavimus.

Kreditorių reikalavimų tvirtinimą keliomis nutartimis labiau sąlygoja praktiniai motyvai. Visų kreditorių reikalavimų tvirtinimas viena nutartimi po to, kai bus išnagrinėtas administratoriaus ginčijamų kreditorių reikalavimų pagrįstumo klausimas, užvilkinų bankroto procedūrą, neleistų sušaukti kreditorių susirinkimo ir spręsti kitų ĮBĮ 23 straipsnyje numatytų klausimų. Į tai yra atkreipęs dėmesį Lietuvos apeliacinis teismas daugelyje nutarčių, priimtų UAB „Ekama“ bankroto byloje [12]. Nors nutartyse taip pat nurodyta, kad patvirtinus ginčijamus kreditoriaus reikalavimus, šis kreditorius galės dalyvauti kreditorių susirinkimo posėdžiuose bei inicijuoti klausimų svarstymą. Taigi kreditorių susirinkimo sušaukimas, neišsprendus šio kreditoriaus reikalavimų klausimo, jo teisių nepažeidžia, tačiau yra akivaizdu, kad tam tikras kreditorių lygiateisiškumo principo pažeidimas egzistuoja. Juk bankroto procedūros nestovi vietoje ir yra vykdomos (pvz., tvirtinama administravimo išlaidų sąmata, sprendžiamas klausimas dėl įmonės ūkinės veiklos tęstinumo, nustatomas per bankroto procesą dirbsiančių darbuotojų skaičius ir kt.), o kreditorius, kurio reikalavimas yra ginčijamas, negali daryti jokios įtakos šiems procesams. Todėl Lietuvos apeliacinis teismas savo nutartyje nurodė, kad administratoriaus ginčijamų kreditoriaus reikalavimų pagrįstumo nustatymas neturėtų trukti pernelyg ilgai, nes pernelyg ilgas šio klausimo svarstymas galėtų sąlygoti kreditoriaus teisių pažeidimą [13].

Vis dėlto ir toliau turėtų būti ieškoma procesinių būdų, kaip išspręsti visų kreditorių reikalavimų tvirtinimo vienu metu klausimą, kad kreditorių lygiateisiškumo principo pažeidimo pasekmės būtų kuo švelnesnės. Pavyzdžiui, jeigu administratorius ginčija kreditoriaus pareikšto finansinio reikalavimo dydį, bet iš bylos medžiagos yra aišku, kad bet kokį finansinį reikalavimą tas kreditorius gali pareikšti, teismas pirmiausia galėtų patvirtinti administratoriaus neginčijamą reikalavimo dalį, o ginčijamos reikalavimo dalies tvirtinimo klausimas galėtų būti atidėtas vėlesniam laikui. Tada kreditorius įgytų byloje dalyvaujančio asmens teises bei kitas teises, kurias jam suteikia ĮBĮ tuo pačiu metu, kaip ir kiti kreditoriai. Taigi visais atvejais bankroto bylą nagrinėjantis teismas į kiekvieną administratoriaus ginčijamą kreditoriaus reikalavimą turėtų žvelgti individualiai ir imtis priemonių kuo operatyviau išspręsti šio reikalavimo patvirtinimo klausimą. Tik taip bus galima užkirsti kelią galimam kreditorių lygiateisiškumo principo pažeidimui.

Analizuojant procesinius bankroto bylą nagrinėjimo ypatumus, tikslinga trumpai aptarti specifinę pirmosios instancijos teismo nutarčių išskelti bankroto bylą ar atsisakyti ją kelti įsiteisėjimo tvarką, nes ji iš esmės skiriasi nuo bendrojoje ginčo teismoje egzistuojančios pirmosios instancijos teismo nutarčių įsiteisėjimo tvarkos. ĮBĮ 10 straipsnio 13 dalis numato, jog nutartis išskelti bankroto bylą ar atsisakyti ją kelti, priimta rašytinio proceso tvarka, įsiteisėja per 10 dienų nuo jos priėmimo dienos, jeigu ji nebuvo apskųsta. Nors Aukščiausiojo Teismo Senatas 2001 m. gruodžio 21 d. nutarime Nr. 33 pabrėžė, kad teismai sudėtingas civilines bylas dėl bankroto bylos iškėlimo turi nagrinėti teismo posėdyje žodinio proceso tvarka, praktikoje dauguma nutarčių dėl bankroto bylos iškėlimo yra priimama rašytinio proceso tvarka, todėl aptariamoms nuostatom reikšmė yra neabejotinai didelė. Kodėl nepakako ben-

drojo CPK 335 straipsnyje numatyto teisinio reglamentavimo, nustatančio septynių dienų terminą pirmosios instancijos nutartims apskūsti ir siejančio nutarčių, priimtų rašytinio proceso tvarka, apskundimo terminą su nutarties nuorašo įteikimu byloje dalyvaujantiems asmenims? Kodėl nesenu įmonių bankroto įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymu [14] prireikė susieti nutarties iškelti bankroto bylą ar atsisakyti ją kelti įsiteisėjimą su tokios nutarties priėmimo momentu?

ĮBĮ 10 straipsnio 7 dalis numato labai svarbias teises pasekmes, atsirandančias įsiteisėjus teismo nutarčiai iškelti bankroto bylą. Įsiteisėjus tokiai nutarčiai, įmonės valdymo organai privalo perduoti administratoriui įmonės turtą pagal finansinę atskaitomybę, sudarytą remiantis nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos duomenimis, ir visus dokumentus per teismo nustatytus terminus; įmonės valdymo organai netenka savo įgaliojimų; draudžiama vykdyti visas finansines prievoles, neįvykdytas iki bankroto bylos iškelimo (pvz., palūkanų, netesybų, mokesčių ir kitų privalomųjų įmokų mokėjimą, skolų išieškojimą iš šios įmonės teismo tvarka arba ne ginčo tvarka); nutraukiamas netesybų ir palūkanų už visas įmonės prievoles, tarp jų ir išmokų, susijusių su darbo santykiais, pavėluotą mokėjimą skaičiavimas; negali būti nustatoma priverstinė hipoteka, taip pat atsiranda kitos ĮBĮ nustatytos nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo pasekmės. Dėl šios priežasties yra būtina itin tiksliai fiksuoti momentą, nuo kurio nutartis iškelti bankroto bylą įsiteisėja. Pavyzdžiui, jei norima nustatyti, ar įmonės, dėl kurios priimta nutartis iškelti bankroto bylą, valdymo organai galėjo įvykdyti finansinę prievolę šios įmonės kreditoriui, būtina nustatyti, ar įmonės valdymo organai dar turėjo įgaliojimus tai atlikti, t. y. ar nutartis iškelti bankroto bylą jau buvo įsiteisėjusi. Kai siejami nutarties, priimtą rašytinio proceso tvarka, apskundimo termino pradžia su šios nutarties nuorašo įteikimu, nutarties įsiteisėjimo terminas tampa gana neapibrėžtas – nei teismas, nei paskirtas įmonės administratorius, nei kiti asmenys negali garantuoti, kada nutarties nuorašas pasieks adresatą, nes tai priklauso nuo korespondenciją įteikiančių struktūrų darbo, atstumo nuo teismo vietos iki adresato buveinės ir kitų aplinkybių. Kartu liktų neaišku, kada tiksliai atsiras ĮBĮ 10 straipsnio 7 dalyje numatytos nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo pasekmės. Įstatymų leidėjas, papildomas ĮBĮ 10 straipsnį 13 dalimi, nutarties iškelti bankroto bylą ar atsisakyti ją kelti įsiteisėjimo momentą susiejo su objektyviu šios nutarties priėmimo momentu, kuris gali būti tiksliai ir aiškiai fiksuojamas, o ne su nutarties nuorašo įteikimo byloje dalyvaujančiam asmeniui terminu. Kartu nustatytas gana neįprastas nutarties iškelti bankroto bylą ar atsisakyti ją kelti įsiteisėjimo terminas (10 dienų nuo nutarties priėmimo dienos) aiškintinas gana paprastai: bendrosios CPK nuostatos nustato septynių dienų terminą rašytinio proceso tvarka priimtai nutarčiai apskūsti, o papildomas trijų dienų terminas, atsižvelgiant į susiformavusią praktiką ir įprastą laiškų keliavimo trukmę, turėtų būti pakankamas, kad nutarties nuorašas pasiektų adresatą bet kurioje Lietuvos vietoje. Taip ĮBĮ 10 straipsnio 13 dalyje nustatytas nutarties apskundimo terminas faktiškai turėtų sutapti su CPK 335 straipsnyje įteisintais atskirųjų skundų padavimo terminais.

Neabejotina, jog procesinių bankroto bylų nagrinėjimo ypatumų yra daug daugiau, tačiau ir iš šiame straipsnyje aptartų aspektų galima susidaryti nuomonę, jog bankroto bylos sudaro sudėtingą teisinę materiją, kurioje reikia spręsti ne vien bankroto procesą reglamentuojančių teisės aktų santykio klausimą, bet ir atsižvelgti į bankroto instituto paskirtį.

Išvados

Bankroto bylų nagrinėjimo procesinė specifika daugeliu atveju yra sąlygota glaudaus materialinės ir proceso teisės ryšio, todėl atskirų bankroto procesinių ypatybių neįmanoma nagrinėti atskirai nuo pačios bankroto instituto paskirties.

Bankroto byloje siekiama apsaugoti ir finansinių įsipareigojimų nevykdančios įmonės kreditorių, ir pačios įmonės skolininkės interesus, todėl tai lemia neabejotiną viešojo intereso egzistavimą šios kategorijos byloje. Dėl to kūrybiškai bankroto byloje turėtų būti taikomi kai

kurie naujajame CPK įteisinti procesiniai institutai (sprendimo priėmimas už akių, pasirengimo nagrinėti bylą stadija), nors Įmonių bankroto įstatymas nenumato jokių jų taikymo išimčių.

Dėl kreditorių teisių apsaugos itin svarbu tiksliai nustatyti bankrutuojančios įmonės kreditorių procesinę padėtį ir jų įstojimo į bylą momentą. Ligšiolinė teismų praktika, pagal kurią kreditoriai bankroto bylose būdavo pripažįstami trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų, kelia pagrįstų abejonių, todėl šie subjektai bankroto byloje turėtų užimti trečiųjų asmenų, pareiškiančių savarankiškus reikalavimus, procesinę padėtį. Pasikeitus teisiniam reglamentavimui, aktualumo turėtų netekti ir ankstesnė teismų praktika, leidusi ieškovu bankroto bylose laikyti kreditorius, nesvarbu, ar jie patys kreipėsi į teismą dėl bankroto bylos iškelimo skolininkui, ar pareiškimus iškelti bankroto bylą padavė šios įmonės savininkas, administracijos vadovas arba likvidatorius. Teismų praktika taip pat turėtų ieškoti procesinių kelių, sudarančių sąlygas visiems bankrutuojančios įmonės kreditoriams į bylą įstoti vienu metu, kad būtų išvengta nepagrįsto vieno kreditorių pranašumo prieš kitus.

Abejonių kelia ir kai kurios kitos teismų praktikos formuluojamos taisyklės, pavyzdžiui, draudimas sudaryti taikos sutartį bankroto bylos iškelimo stadijoje.

LITERATŪRA

1. **Mikelėnas V.** Civilinis procesas. – Vilnius: Justitia, 1997.
2. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002.
3. **Įmonių** bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001-04-11. Nr. 31–1010.
4. Teismų praktika Nr. 16. – Vilnius, 2001.
5. **Jauernig O.** Zwangsvollstreckung und Insolvenzrecht: ein Studienbuch. – München: Beck, 1996.
6. **Norkus R.** Ar įmanomas formalus įrodymų vertinimas priimant sprendimą už akių // Justitia. 2002. Nr. 5–6.
7. **Teismų** praktika. Nr. 19. – Vilnius, 2003.
8. **Įmonių** bankroto įstatymo komentaras // Verslo ir komercinė teisė. 2002. Nr. 2–3.
9. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus Teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 20 d. nutartis c. b. AB „Kauno baldai“, AB „Hansa-LTB“ v. UAB „Saulėtekis“, Nr. 3K–3–146/2003, kat. 125.6.; 118.
10. **Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V.** Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003.
11. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus Teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 9 d. nutartis c. b. UAB „Elduva“ v. UAB „Ekama“, Nr. 3K–3–681/2003, kat. 125.6.
12. **Lietuvos** apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus Teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 18 d. nutartis c. b. UAB „Elduva“ v. UAB „Ekama“, Nr. 2–375/2003, kat. 125.5.
13. **Lietuvos** apeliacinio teismo 2003 m. balandžio 3 d. nutartis UAB „Ekama“ bankroto byloje Nr. 2–153/2003, kat. 125.5.
14. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 26, 29, 32, 35, 37 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo ketvirtuoju – 1 skirsniu ir 13 – 1 straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2002-12-06. Nr. 116–5193.

Procedural Specifics of Bankruptcy Proceedings

Doctoral Candidate Rimvydas Norkus

Law University of Lithuania

Keywords: bankruptcy, bankruptcy process.

SUMMARY

The article is dedicated to the analysis of certain procedural peculiarities of bankruptcy cases. First, the article analyses the purpose of bankruptcy proceedings and relation of this procedure to civil procedural law. A conclusion is made that bankruptcy proceedings are closely linked not only to the semi-branch of civil procedural law, which concentrates on the investigation, whether the claim of the creditor is sound (“the investigative procedure”), but to the enforcement of judgments as well. On the other hand, in contrast to the ordinary judgment enforcement procedure, which is in all cases of individual nature, a “principle of general execution” is typical of bankruptcy proceedings. The author discusses the grounds, which determine the procedural specifics of the proceedings of bankruptcy cases, and comes to the conclusion that such specifics are determined by the purpose of the institution of bankruptcy itself.

Considerable attention is paid to the analysis of the relation between the legal acts regulating the bankruptcy proceedings. The author comes to the conclusion that a purely mechanical application of the legal provisions established in Article 1 § 1 of the Code of Civil Procedure and Article 10 § 1 of the Enterprise Bankruptcy Law (which state that proceedings of bankruptcy cases start and such cases are heard according to the course of litigation laid down in the Code of Civil Procedure with the exceptions fixed in the Enterprise Bankruptcy Law) are insufficient when ascertaining which legal act must be followed to institute and hear bankruptcy cases in courts. By giving practical examples an attempt is made to demonstrate that some of the provisions of the Code of Civil Procedure should not be applied even in such instances where the Enterprise Bankruptcy Law does not lay down any exceptions. A possibility of applying some of the new or substantially amended rules of the civil procedural law is discussed: default judgments, the preparatory stage of the proceedings. An opinion stated in the consultation of the Supreme Court of Lithuania, which prohibits friendly settlements in the stage of the institution of bankruptcy cases, is criticized because, according to the author, it was passed without determining the relation between the legal acts regulating bankruptcy proceedings.

The attention is mainly concentrated on the position of the litigating parties in a bankruptcy case and on their entering into the litigation process: an overview of the laws and legal precedents is given, as well as suggestions on how to improve the present situation. The author disagrees with the rule established in the practice of the Supreme Administrative Court of Lithuania, according to which the person, who brings a bankruptcy case before the court is not always considered to be the claimant. A critical opinion is also given of the procedural status of those creditors, which step into the course of the proceedings which had already commenced. In the view of the author, such creditors should not be considered to be the third party without separate claims, but, indeed, they should be held as the third party having separate claims.

The article also analyses some of the most recent amendments of the Enterprise Bankruptcy Law, the legal rules which were formed in judicial practice, as well as such obscurities as, for example, the moment when a creditor enters into the proceedings, the special order according to which the judgments of the courts of first instance concerning the commencement of bankruptcy cases come into effect, etc.